

MİXAİL BULQAKOV

MASTER
VƏ
MARQARİTA

Tərcüməçi:
Saday Budaqlı

qanun neşriyyatı

МИХАИЛ БУЛГАКОВ

**МАСТЕР
И
МАРГАРИТА**

Hər əvvəldən müəyyənləşdirilmiş bir istiqamət üzrə hərəkət edir. Hər sosial status daşıyıcısı onun üçün nəzərdə tutulmuş hüdudlarda düşünə bilir. Proqramlaşdırılmış çevrədən çıxmağa kimsənin gücü çatmır. Onların varlığı sanki riyazi minus işarəsi ilə – “tərsinə” mövcudluqdur. Buna görə baş qəhrəman Marqarita nə Madonnadır, nə ifritə. Onun şeytana uyması da nə günahdır, nə tənəzzül. Sağlamlıq və uçuşdur. Özü də simvolik mənada deyil, nağıl fəlsəfəsinə uyğun... Süpürgəyə minib uçmaq kimi gerçək bir uçuş... Şeytan onu sehrlı avtomobilə mindirir. Burada hər şey tərsinədir: Marqarita uşağı öldürür, evdə panikaya düşmüş balaca oğlanı sakitləşdirir, onu oxşayır, anası Fridanı lənətdən xilas edir...

Dünya şedevrlərindən sayılan əsərdə hadisələr, əsasən, Moskvada cərəyan edir. Ziyalı elitesindən tutmuş ən sadə vətəndaşa qədər bütün şəhər əhalisi detallı təsvir olunur. Onlar nə qədər müxtəlif olsalar da, hamısını bir cəhət birləşdirir: nə adamdırlar, nə “canlı”, sadəcə proqramlaşdırılmış varlıqlardırlar.

Михаил Булгаков МАСТЕР И МАРГАРИТА
Mixail Bulqakov MASTER VƏ MARQARİTA
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 424 səh.

Janr: fiction/roman/fantastika

Ölçü: 145x210 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 10.07.2023

Naşir: Şahbaz Xuduoğlu

Tərcüməçi: Saday Budaqlı

Korrektor: Nigar Musayeva

Texniki redaktor: Lalə Hüseyn

Mətn dizaynı: Rəhilə Şamilqızı

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212 42 37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

[www.fb.com/Qanunpublishing](https://www.facebook.com/Qanunpublishing)

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-26-908-6

© Qanun Nəşriyyatı, 2014; 2020; 2024

© Михаил Булгаков, 1966

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları
Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə
nəşri «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında»
Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

BİRİNCİ HİSSƏ

... Axı sən kimsən?
– Mən daim pislik arzulayan və daim
yaxşılıq edən qüdrətin bir hissəsiyəm.
Gete, “Faust”

I fəsil

TANIMADIĞINIZ ADAMDAN UZAQ DURUN

Yazın isti bir qürub çağı Patriarx gölünün qırağında iki adam gö-ründü. Əynində parusindən boz yay köynəyi olan, qara saçları orta-dan dazlaşmış qırx yaşlarında tösmərək kişi şlyapasını əlində piroq kimi tutmuşdu, təmiz qırılmış sifətində buynuz sağanaqlı iri qara eynəyi ilk baxışdan gözə dəyirdi. Dama-dama kepkasını boynunun dalına itələmiş enlikürək, kəkilli kürən gənc ətəyiuzun, enli köynək, əzik ağ şalvar və qara çəkələk geyinmişdi.

Bunlar Moskvanın qısaca Massolit adlanan çox böyük ədəbi cəmiyyətlərindən birinin sədri və qalın bədii jurnalın redaktoru Mixail Aleksandroviç Berlioz, bir də onun Bezdömnü ləqəbi ilə ya-zıb-yaradan gənc yoldaşı şair İvan Nikolayeviç Ponıryov idi.

Azca yaşllaşmış cökə ağacının kölgəsinə çatan kimi yazıçılar tez-tələsik özlərini üstünə “Pivə və sular” yazılmış ala-bəzək köşkə verdilər.

Bu yerdə həmin dəhşətli may axşamının ilk qərribəliyini qeyd etmək lazımdır. Nəinki köşkün ətrafında, Kiçik Bronnaya küçəsinə paralel xiyabanda da kimsə gözə dəymirdi. Nəfəs almağa belə hal qalmadığı, günəşin Moskvanı yaxıb-yandırır, buludsuz havada Sa-

dovaya dairəsinin arxasına endiyi həmin vaxtda cökə ağacının altında heç kim yox idi, skamyada heç kim oturmamışdı – xiyaban bomboş idi.

- Narzan verin, – Berlioz dedi.
- Narzan yoxdur, – köşkdəki qadın nəyə görə incik cavab verdi.
- Pivə var? – Bezdömnü boğuş səslə soruşdu.
- Pivəni axşam gətirəcəklər, – qadın cavab verdi.
- Bəs nə var? – Berlioz xəbər aldı.
- Ərik şirəsi, ancaq ılıqdır, – qadın dedi.
- Di verin, verin, verin!..

Ərik şirəsindən sarı köpük qalxdı və havadan dəlləxana qoxusu gəldi. İçən kimi ədibləri hıçqırıq tutdu, hesabı ödəyib, üzləri gölə, arxaları Bronnaya küçəsinə tərəf skamyada oturdular.

Bu zaman təkcə Berliozla dəxli olan ikinci qəribəlik baş verdi. Hıçqırığı qəfil kəsdi, ürəyi çırpınıb harasa yuvarlandı, sonra qayıtdı, ancaq küt sancıyla. Bundan başqa, onu heç nədən elə möhkəm qorxu sardı ki, həmin dəqiqə dabanına tüpürüb Patriarx gölündən qaçmaq istədi. Berlioz nədən qorxduğunu anlamadan qüssə ilə ətrafına baxdı. Rəngi ağarmışdı, alnını dəsmalla silib düşündü: “Nə oldu mənə? Heç vaxt belə şey olmayıb... ürəyim şiltaqlıq eləyir... yorulmuşam. Deyəsən, hər şeyi atıb Kislovodskaya getməyin vaxtıdır...”

Bu yerdə bürkülü hava onun qarşısında qatılaşdı və həmin havadan çox qəribə görünüşlü şəffaf adam əmələ gəldi: balaca başında günlüklü jokey papağı, əynində dar, dama-dama yüngül pencək... Boyu bir sajin, dəhşətli dərəcədə arıq, çiyinləri ensiz adamın sifətində isə, nəzərinizə çatdırım ki, istehza var idi.

Berliozun həyatı elə qurulmuşdu ki, qeyri-adi hadisələrə öyrəşməmişdi. Daha da ağarıb, gözlərini bərəldərək təşvişlə düşündü: “Belə şey ola bilməz!..”

Ancaq təəssüflər olsun ki, beləydi, bu tərəfindən o tərəfi görünən uzun adam torpağa toxunmadan onun qarşısında sola-sağa yırgalanırdı.

Berlioz dəhşətdən gözlərini yumdu. Gözünü açanda isə gördü ki, hər şey qurtarıb, ilğim itib, dama-dama paltarlı yoxa çıxıb, ürəyindəki sancı da onunla bir yerdə.

– Tfu, lənət şeytana, – redaktor dedi, – bilirsən, İvan, istidən az qaldı ürəyim yatsın! Hətta qarabasmaya oxşar da nəşə oldu, – o gülümsəməyə çalışdı, ancaq gözlərindən hələ də qorxu çəkilməmişdi, əlləri titrəyirdi. Bununla belə, get-gedə sakitləşdi, dəsmalla üzünü yelləyib, kifayət qədər gümrah səsle: “Hə, deməli...” – deyib, hərdən ərik şirəsindən içərək yarımçıq söhbətinə qayıtdı.

Sonradan biləcəyiniz kimi, söhbət İsa Məsihdən gedirdi. Məsələ belə idi: redaktor jurnalın növbəti nömrəsi üçün şairə din əleyhinə böyük poema sifariş vermişdi. İvan Nikolayeviç bu poemanı yazdı, özü də çox qısa müddətə, ancaq təəssüf ki, poema redaktoru heç cür qane etmirdi. Bezdomnı öz poemasının baş qəhrəmanını, yəni İsanı qara boyalarla təsvir etmişdi, bununla belə, redaktorun fikrincə, poemanı büsbütün təzədən yazmaq lazımdı. Ona görə də başlıca səhvini göstərmək üçün indi şairə İsa haqqında mühazirəyə oxşar bir şey oxuyurdu. İvan Nikolayeviçi məhz nəyin pis vəziyyətdə qoyduğunu demək çətindi – təxəyyülün gücü, yoxsa yazmaq istədiyi məsələnin mahiyyətindən xəbərsizliyi – ancaq onun təsvir etdiyi xoşagələn personaj olmasa da, tamamilə canlı çıxmışdı. Berlioz isə şairə sübut etmək istəyirdi ki, əsas məsələ İsanın necəliyində – yaxşı, ya pis olmasında deyil, ondadır ki, İsa adlı şəxsiyyət, ümumiyyətlə, yaşamaıyıb və onun haqqındakı bütün hekayətlər – bəsit uydurmalar, çox adi əfsanələrdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, redaktor oxumuş adam idi və öz söhbətlərində çox məharətlə qədim tarixçilərə, məsələn, İsanın varlığı barədə bir kəlmə də yazmayan tanınmış isgəndəriyyəli Filona, əla təhsil almış İosif Flaviyə istinad edirdi. Mixail Aleksandroviç dərin bilik nümayiş etdirib hətta Tatsitin məşhur “Salnamələr”inin on beşinci kitabının 44-cü fəslində İsanın edamından bəhs edilən yerin çox sonralar qarşıdırılıb oraya əlavə olunduğunu da dedi.

Redaktorun söylədikləri şair üçün təzə olduğundan oynaq, yaşıl gözlərini ona zilləyib, hərdən hıçqırdığına görə pıçıltı ilə ərik şirəsinə söylərək, diqqətlə Mixail Aleksandroviçə qulaq asırdı.

– Şərqdə elə bir din yoxdur ki, – Berlioz deyirdi, – bakirə qız dünyaya Allah gətirməsin. Xristianlar da təzə bir şey fikirləşə bilməyib bu yolla getdilər, əslində, həyatda olmayan İsanı yaratdılar. Bax, əsas diqqəti buna yönəltmək lazımdır...

Berliozun uca tenoru boş xiyabana yayılırdı və Mixail Aleksandroviç yalnız çox elmi adamların boynunu sındırmaqdan qorxmayıb baş vurduğu dərinliklərə cumduqca şair Yerin və Göyün oğlu, Misirinin mərhəmətli allahı Osiris, Finikiya allahları Fammuz, Marduk və hətta nə zamansa Meksikada asteklərin tapındığı, az tanınan zəhmli Vitsliputsli haqqında bir çox faydalı və maraqlı şeylər öyrəndi.

Və elə Mixail Aleksandroviç asteklərin Vitsliputslinin fiqurunu xəmirədən necə yaptıklarını şairə danışırdı ki, xiyabanda ilk adam göründü.

Sonradan, açığı desək, artıq iş-işdən keçmişdi, müxtəlif müəssisələr bu adamın görkəmi ilə bağlı öz məlumatlarını təqdim etdilər. Onları tutuşduranda heyrətlənməyə bilmirsən. Birində deyilirdi ki, bu adamın boyu balaca, dişləri qızıl və sağ ayağı axsaq olub. O birində adamın çox iri, dişlərinin platin qapaqlı olduğu, sol ayağının axsaqlığı bildirilirdi. Üçüncüdə qısaca xəbər verirdi ki, onun heç bir xüsusi əlaməti olmayıb.

Etiraf etməyə məcburuq ki, bu məlumatların heç biri həqiqətə uyğun deyil.

Ən əvvəl: təsvir olunanın heç bir ayağı axsamırdı, boydan nə balaca, nə də nəhəngdi, sadəcə, hündürdü. Dişlərinə gəlincə, soldakı dişləri platin qapaqlı, sağ tərəfdəkilər isə qızıldı. Əynində bahalı boz xarici kostyum, ayağında kostyumu rəngdə tufli vardı. Boz beretini qulağının üstünə basmışdı, qoltuğuna vurduğu əlağacının qara ucluğu pudel başı formasında yonulmuşdu. Yaşı qırxıdan bir az çox olardı. Ağzı əyri idi. Sifəti təmiz qırxılmışdı. Qarayanızdı. Sağ gözü

qara, sol gözü, nədənsə, yaşıl idi. Qara qaşlarının biri o birindən hündürdü. Bir sözlə, əcnəbi.

Redaktorla şairin əyləşdiyi skamyanın yanından ötəndə əcnəbi onları çəp-çəp süzüb dayandı və qəfil dostlardan iki addım aralıdakı skamyada oturdu.

“Almandır”, – Berlioz fikirləşdi.

“İngilisdür”, – Bezdomnu fikirləşdi, – “gör ha, əlcəkdə isti deyil ona”.

Əcnəbi isə gölü kvadrat şəklində dövrələnmiş hündür binalara göz gəzdirdi, hiss olunurdu ki, bu yerləri ilk dəfədir görür və buralar onun marağına səbəb olub.

O, nəzərlərini Mixail Aleksandroviçdən həmişəlik uzaqlaşan günəşi şüşələrində sındıraraq göz qamaşdıran yuxarı mərtəbələrə dikdi, sonra baxışlarını axşamqabağı şüşələrin artıq qaralmağa başladığı aşağılara sürüşdü, nəyəsə təkəbbürlə gülümsədi, gözlərini qıydı, əllərini əlağacına, çənəsini isə əlinə söykədi.

– İvan, – Berlioz deyirdi, – sən, misal üçün, Allahın oğlu İsanın doğulmasını çox yaxşı, satirik təsvir eləmişən, ancaq məsələ bundadır ki, hələ İsayə qədər bir yığın allah oğlu doğulmuşdu; götürək elə frikiyalı Adonisi, finikiyalı Attisi, iranlı Mitranı, sözün kəsəsi, onların heç biri doğulmayıb, heç biri də olmayıb, o cümlədən İsa. Gərək sən doğuşdan, falçıların gəlişi səhnələrindənənsə bu doğuş barəsindəki cəfəng şayiələri qələmə alaydın... Ancaq sənə yazından belə çıxır ki, o, doğrudan da, anadan olub!..

Bu yerdə Bezdomnu nəfəsini çəkib ona əziyyət verən hıçqırığı saxlamağa cəhd etdi, ona görə daha bərk və ağırlı hıçqırdı. Elə bu vaxt Berlioz söhbətini kəsdi, çünki əcnəbi ayağa durub onlara tərəf yönəldi.

Hər ikisi ona təəccüblə baxdı.

– Xahiş edirəm, məni bağışlayasınız, – yaxınlaşan adam aksentlə, amma sözləri təhrif etmədən dedi, – sizinlə tanış olmadığımı görə cəsarət edirəm... ancaq sizin elmi söhbətinizin mövzusu o qədər maraqlıdır ki...

O, nəzakətlə beretini çıxartdı və dostların ayağa qalxıb təzim etməkdən ayrı əlacı qalmadı.

“Yox, yəqin, fransızdır...” – Berlioz fikirləşdi.

“Polyakdır?...” – Bezdornı fikirləşdi.

Əlavə etmək lazımdır ki, ağzını açan andan əcnəbi haqqında şairdə çox pis təəssürat yarandı. Berliozun isə ürəyinə yatdı, daha doğrusu... necə deyərlər, onda, elə bil, maraq oyatdı.

– İcazə verərsinizmi əyləşim? – Əcnəbi nəzakətlə xahiş etdi və dostlar qeyri-ixtiyari kənara çəkilincə, cəld onların arasında oturdu, o dəqiqə də söhbətə girişdi.

– Əgər yanılmıramsa, siz buyurdunuz ki, İsa dünyada olmayıb? – Əcnəbi yaşıl sol gözü ilə Berliozu süzdü.

– Yox, siz yanılmamısınız, – Berlioz nəzakətlə cavab verdi, – mən məhz bunu deyirdim.

– Ah, necə də maraqlıdır! – əcnəbi ucadan dedi.

“Nə lazımdır e, buna?” – Bezdornı sifətini turşutdu.

– Siz də həmsöhbətinizin fikri ilə razısınız? – naməlum şəxs sağa dönüb Bezdornıdan xəbər aldı.

O, ibarəli, qəliz danışmağı xoşladığından:

– Yüzə yüz! – deyə təsdiqlədi.

– Heyrətamizdir! – çağırılmamış həmsöhbət nəyə görə oğrun-oğrun ətrafına boylanıb səsini qısdı: – Zəhlənizi tökdüyümə görə üzr istəyirəm, ancaq mən belə başa düşdüm ki, siz hələ, üstəlik, Allaha da inanmırsınız?

O, qorxduğunu göstərüb əlavə etdi: – And içirəm, heç kəsə deməyəcəyəm.

– Bəli, biz Allaha inanmırıq, – Berlioz əcnəbinin ürkməyinə gülümsədi, – özü də bu barədə tam sərbəst danışmaq olar.

Əcnəbi skamyanın söykənəcəyinə yayxanıb, təəccübdən, az qala, qışqırdı:

– Siz ateistsiniz?!

– Bəli, biz ateistik, – Berlioz gülümsəyərək cavab verdi, Bezdornı isə hirsli-hirsli düşündü: “Qır-saqqız olub ha, əcnəbi qaz!”

– Ah, necə gözəldir! – qərribə əcnəbi ucadan deyib, gah bu, gah da o biri ədibə baxdı.

– Bizim ölkədə ateizm heç kimi təəccübləndirmir.

– Berlioz diplomatcasına nəzakətlə dedi, – bizim əhalinin əksəriyyəti şüurlu surətdə çoxdandır Allah haqqında nağıllara inanmır.

Bu yerdə əcnəbi belə bir hoqqa çıxartdı: ayağa qalxıb heyrətlənmiş redaktorun əlini sıxdı:

– İcazə verin, sizə səmimi-qəlbədən minnətdarlığımı bildirim!

– Nəyə görə siz ona minnətdarlıq edirsiniz? – Bezdomnu gözlərini döyərək soruşdu.

– Bir səyahətçi kimi mənə xeyli maraqlı olan mühüm məlumata görə, – qərribə əcnəbi barmağını mənalı şəkildə qaldırıb izah etdi.

Mühüm məlumat, görünür, doğrudan da, səyahətçiyə güclü təsir bağışlamışdı, çünki o, ətrafındakı binaları qorxa-qorxa süzdü, elə bil, hər pəncərədə ateist görəcəyindən ehtiyatlanırdı.

“Yox, o, ingilisdür...” – Berlioz fikirləşdi, Bezdomnu isə: “Çox maraqlıdır, bu, rus dilini haradan belə öyrənə bilib!” – deyər düşündü və yenə sifətini turşutdu.

– Ancaq icazənizlə soruşum, – xarici qonaq narahat düşüncələrdən sonra dilləndi, – bəs onda Allahın varlığını təsdiqləyən o beş sübutu neyləyək?

– Əfsus, – Berlioz təəssüfləndi, – bu sübutların heç biri heç nəyə yaramır və bəşəriyyət onları çoxdan arxivə verib. Razılaşın ki, elmi cəhətdən Allahın varlığını təsdiqləyən heç bir sübut ola bilməz.

Əhsən, – əcnəbi qışqırdı, – əhsən! Siz narahat qoca İmmanuilin bu barədəki fikirlərini büsbütün təkrar etdiniz. Ancaq məzəlisi budur: o, beş sübutun hamısını yerlə yeksan elədi, sonra isə özünə gülürmüş kimi, öz altıncı sübutunu yaratdı!

– Kantın sübutu da, – savadlı redaktor nəzakətlə gülümsəyərək etiraz etdi, – inandırıcı deyil. Şiller nəhaq yerə deməyib ki, Kantın bu məsələ ilə bağlı mühakiməsi ancaq qulları razı sala bilər, Ştraus isə, sadəcə, bu sübutlara gülüb.